

Тема. Кременеччина у 1917-1920 роках.

Мета: охарактеризувати суспільно-політичні події на Кременеччині в період революції 1917 року та національно-визвольних змагань 1918-1920 років. Ознайомити учнів із перебігом військових дій на території нашого краю та розвитком повстанського руху. Визначити характерні риси розвитку Кременеччини в даний період часу та явища, які були притамані більшості українських земель. Виховувати патріотизм, громадянську позицію. Розвивати здібності, вміння вести дискусію, аналітичне мислення.

Матеріали та обладнання: мультимедійний проектор, екран, диски з презентаціями.

Методи: робота в групах, бесіда, міні-лекція.

Тип уроку. Урок засвоєння нових знань.

Форма проведення: урок-конференція з комп'ютерною підтримкою.

Хід уроку

I. Організаційна частина

II. Актуалізація опорних знань

Ми закінчили вивчення теми «Українські землі в період національно-визвольної боротьби 1918-1920 років». Давайте пригадаємо основні етапи періоду відновлення української держави, заповнивши таблицю „Основні етапи українського державотворення” на дошці .

Період	Хронологічні рамки	Ворогуючі армії
Доба Центральної Ради, проголошення УНР	Березень 1917 – квітень 1918	Армія УНР, більшовицькі війська
Українська держава гетьмана П. Скоропадського	Травень 1918 – грудень 1918	Австро-німецькі окупаційні війська
УНР періоду Директорії	Грудень 1918 – березень 1921	Армія УНР, повстанські загони, УГА, Добровольча армія, польські війська,

		окупаційні війська Антанти, більшовицькі війська
--	--	--

III. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми та мети уроку

Вивчаючи перебіг подій на українських землях у 1917-1920 роках, ми згадали всі українські землі: Правобережну та Лівобережну Україну, Слобожанщину та Галичину, Донбас, Причорномор'я та Поділля. Але практично не згадується наш край – Волинь. Складається враження, що наші земляки в ці буремні часи були пасивними спостерігачами складних та суперечливих процесів. Тому на сьогоднішньому уроці ми дамо характеристику Волині на прикладі Кременеччини в період 1917 – 1920 років, маючи на меті отримати відповідь на запитання „Кременеччина у 1917-1920 роках – пасивний спостерігач чи активний учасник?“. Це і є темою сьогоднішнього уроку.

IV. Вивчення нового матеріалу

Повідомлення алгоритму роботи:

Основну частину уроку буде проведено у формі міні-лекцій учнів, які готували виступи за заздалегідь визначеними питаннями. За кожним доповідачем закріплений експерт, який робить спробу аналізу виступу на основі запитань по темі. Доповідач відповідає на поставлені питання. Решта учнів класу у ході виступів роблять відповідні записи дат, осіб, явищ, які допоможуть при роботі на другому етапі уроку.

План

1. Кременеччина в період революційних подій 1917 року.
2. Діяльність кременецького самоврядування у 1918-1919 роках.
3. Військові дії на території Кременеччини.
4. Повстанський рух.
1. **Кременеччина в період революційних подій 1917 року.** (міні-лекція учня з комп'ютерною підтримкою) (Дод. 1.)

Запитання експерта:

1. Які характерні риси національного та соціального складу населення краю на 1917 рік?

Відповідь учня. Основну частину населення краю в національному плані становили українці, але вони в своїй основній масі проживали на селі. Кременець був багатонаціональним, в якому основну частину становили євреї, росіяни, поляки та українці. Соціальний склад міського населення був різночинним – торговці, ремісники, чиновники, пролетаріат, військові.

2. Який характер подій у 1917 році був визначальним: національний чи соціальний? Чому?

Відповідь учня. На мою думку, революційні події 1917 року на Кременеччині носили, перш за все, соціальний характер. Це було зумовлено тими болючими невіршеними соціальними проблемами, які були притаманні краю протягом століть: малоземелля, злидні, збереження станового устрою, що формувало нерівноправ'я між різними категоріями населення. Саме на вирішенні цих проблем і була зосереджена основна енергія мас. Національний характер проявлявся досить слабо, що було зумовлено не сформованістю національної ідеї внаслідок вікового національного гноблення зі сторони російського уряду та слабкості і малочисельності місцевої української еліти.

2. Діяльність кременецького самоврядування у 1918-1919 роках..(міні-лекція учня з комп'ютерною підтримкою)(Дод. 2.)

Запитання експерта:

1. Кременецька міська дума засудила більшовицький переворот. Але у своїй роботі запроваджувала заходи, характерні для більшовицької політики. Чим це можна пояснити?

Відповідь учня. Соціальні зміни: встановлення 8-ми годинного робочого дня, соціальне забезпечення, нормування праці, пізніше були помилково приписані виключно політиці більшовиків. На практиці це були кроки, притаманні всім політичним силам лівого спрямування, які в цей час формували більшість складу органів місцевого самоврядування.

2. *Кременецька міська дума часто приймала рішення, які лежать у компетенції виключно центрального законодавчого органу влади. Чи не перевищувала дума свої повноваження?*

Відповідь учня. В умовах практично паралічу діяльності органів центральної влади УНР, що стався внаслідок ряду об'єктивних та суб'єктивних причин, місцеві органи влади змушені були організовувати життя на ввірених їм територіях власними силами. Крім цього, більшість рішень приймалося на основі змісту III та IV Універсалів, що надавало юридичні підстави для місцевої «законотворчості».

Чим ви можете пояснити масове використання російської мови у діломуванні?

Відповідь учня. Переважна частина чиновників української держави мала досвід роботи ще з царського періоду та й за національністю були росіянами або євреями. Тому в мовному режимі їм було досить важко перейти на українське діломування. Це досить спокійно сприймалося населенням. Цей факт, між іншим, повністю відкидає звинувачення в сторону Центральної Ради та Директорії про їх націоналістичну сутність.

3. Військові дії на території Кременеччини.*(міні-лекція учня з комп'ютерною підтримкою)*

Запитання експерта:

1. Яким було ставлення місцевого населення до Армії УНР?

Відповідь учня. Активну громадську позицію населення Кременеччини мало проявити, перш за все, в травні 1919 року, коли на територію краю поширилися військові дії. Краяни до цього поставилися досить прохолодно: на збірні мобілізаційні пункти української армії сходилися неохоче, часто з них розходилися разом зі зброєю. Новобранці більш охоче ішли у військо за умови гарантування боїв з поляками, а не з більшовиками. Зустрічалися випадки роззброєння невеликих підрозділів Армії УНР місцевими селянами. Неохоче надавалася і матеріальна допомога українській армії. Це пояснюється зневірою місцевих жителів у

перспективах подальшої боротьби та відсутністю практичного розуміння, що несе більшовицька влада, з якою ще не стикалися.

2. Чи були сформовані на території Кременеччини окремі підрозділи у складі української армії?

Відповідь учня. Із кременчан-військовослужбовців колишньої російської армії влітку 1918 року у складі гетьманської армії було сформовано 2-й Волинський кадровий полк. Згадується Кременецький піхотний полк в листопаді 1918 та січні 1919 року як складова армії Директорії УНР. В травні 1919 року мобілізація на території Кременецького повіту відбувалася до складу 1-ї Північної дивізії Волинської групи, а у серпні цього ж року у складі Армії УНР діяв Повстанський полк під командуванням полковника Висоцького.

У 1920 році на території Кременця відбувалися бої в ході польсько–більшовицької війни. Як розвивалися події в цей час?

Відповідь учня. Військові дії на території нашого краю в ході цієї війни відбувалися в липні 1920 року. Основні бої розгорталися на околицях Кременця, який більшовики захопили 21 липня, навколо Горинки, яку поляки перетворили на укріплений оборонний пункт та в районі сіл Дунаїв – Комарівка - Великі Бережці. У складі більшовицьких військ діяла відома кінна бригада Г.Косовського. Більшовицька влада проіснувала недовго, і уже на початку жовтня цього ж року сюди повернулися польські війська.

4. Повстанський рух. (міні-лекція учня з комп'ютерною підтримкою)

Запитання експерта:

1. Чим ви можете пояснити таку стабільну активність повстанського руху на Кременеччині?

Відповідь учня. Безперечно, тією політикою, яку проводили різні політичні режими на території українських земель. Перший розмах повстання був пов'язаний із політикою П. Скоропадського у земельному питанні та проведенні насильства при підтримці австро-німецьких окупаційних військ. Це логічно закінчилося участю повстанців у антигетьманському повстанні в грудні 1918 року.

Другий розмах припав на період більшовицької окупації і був зумовлений «червоним терором» та продрозкладкою. Причому, Кременецький повіт для більшовиків на Волині вважався найбільш проблемним.

Антипольський рух розпочався задовго до польської окупації і розгорнувся на початках у південних волостях повіту, жителі якого були наочними свідками українсько – польської війни та тих результатів, які могли їх чекати у зв'язку із польською окупацією.

2. *Складається враження, що Кременеччина протягом двох років була постійно охоплена повстаннями. Чи можна виділити періоди стабільності?*

Відповідь учня. Періодом певної стабільності була зима-весна 1919 року, коли Кременеччина стала глибоким запіллям від усіх фронтів. Місцеве населення очікувало на позитивний вислід реформ Директорії у земельному питанні. Невдоволення відмічалось серед тих селян, у родинях яких були росіяни.

V. Узагальнення матеріалу

Таким чином, ми бачимо, що на території нашого краю відбувалися досить буремні події, для яких були характерні як свої особливості, так і загальноукраїнські явища. Для їх визначення ми сформуємо дві групи, кожна з яких буде мати завдання. Перша - визначає характерні риси суспільно-політичного життя, притаманні Кременеччині, друга - визначить ті риси в житті краю, які були притаманні всім українським землям.

Характерні риси	Загальноукраїнські явища
1. Основну роль в подіях революції відігравали не місцеві, а солдати.	1. Часта зміна політичних режимів.
2. Значний період часу Кременеччина знаходилася обабіч арени військових дій.	2. Низький авторитет державних режимів
3. Високий рівень активності	3. Невирішеність наболілих проблем
	4. Активність народних мас

антипольського повстанського руху.	обмежувалася своїм регіоном.
4. Низький вплив більшовиків.	5. Високий рівень самоорганізації.
5. Ліквідація влади всіх політичних режимів власними силами.	6. Остаточна поразка революції та національно-визвольних змагань.

Оцінювання роботи учнів.

УІ. Домашнє завдання

Підготуватися до підсумкового уроку по темі „Національно-визвольні змагання українського народу за збереження державності”.

Дод 1. «Кременеччина в період революційних подій 1917 року»

Подих революції місто відчуло зразу ж. У березні в місті були проведені мітинги на відзначення повалення самодержавства, які проходили під звуки «Марсельєзи», з червоними прапорами та гаслами про припинення війни та 8-ми годинний робочий день. Основну роль у цих акціях відігравали солдати тих військових частин, які розташовувалися у місті Кременець та повіті.

За прикладом інших населених пунктів створено Раду солдатських і селянських депутатів, у яких провідні позиції займали меншовики, есери, бундівці та сіоністи. Вплив більшовиків на Волині взагалі, а на Кременеччині зокрема, були слабкі.

Розпочалося певне піднесення українського національного руху. Кременечани в особі Б.М. Козубського були представлені 21 квітня 1917 року на Українському національному конгресі, з якого він був делегований до складу Української Центральної Ради. Крім нього, до складу Центральної Ради від Всеукраїнського селянського з'їзду були делеговані Лука Галькер та Федір Рудий. Від єврейської громади Кременець був представлений Крезом.

Як прямий наслідок тих демократичних перетворень, які зачепили в цей час Російську державу, стало розширення складу Кременецької міської думи за рахунок представників тих чисельних партій та організацій, які почали масово утворюватися навесні 1917 року.

Найбільш піддатливими революційній стихії були солдатські маси. Кременець, як місто, в якому на весну – літо 1917 року знаходився штаб 11-ї російської армії, було місцем квартирування багатьох військових частин російської армії. За традицією цього часу почали формуватися ради робітничих депутатів та військові комітети.

Значну масу серед них становили прибічники українського самостійницького руху, яких називали просто «українці», без якогось ідеологічного забарвлення. У Кременці, за зразком Києва та інших міст, було утворено Український військовий клуб ім. гетьмана П. Полуботка. Фронт під впливом як невдалої політики тимчасового уряду, так і агітаційної роботи соціалістичних партій розвалювався. Солдати відмовлялися іти в атаку, виконувати накази командирів, відкрито проявлялося недовір'я до офіцерів. У своїй агітаційній діяльності більшовики свідомо поширювали дезінформацію, спрямовану на розвал фронту.

У період корніловського заколоту в серпні 1917 року у Кременці солдатами була заарештована ставка Південно – Західного фронту, яка підтримувала заколот.

Більшовицький переворот вніс ще більше сум'яття у солдатські маси. Купившись на демагогічні лозунги нової влади, армія почала надзвичайно швидко більшовизуватися. (демонстрування рішень з'їзду) Найбільші проблеми у поширенні свого впливу на Південно – Західному фронті більшовики відчували саме в 11-й армії, підрозділи якої стояли на Кременеччині. Визначальним у цьому плані виявився III з'їзд 11-ї армії, який відбувся 3-5 грудня 1917 року в Кременці. В ході з'їзду більшовики здобули перемогу і цим розпалили полум'я громадянської війни. Незабаром після з'їзду у Кременці відбулися погроми, в ході яких солдати були то пасивними спостерігачами, а то й активними учасниками.

У Кременці, незважаючи на впливові позиції, більшовики не спромоглися проголосити радянську владу, що свідчило про їх невпевненість у власних силах. Основні події цього часу на території нашого регіону розвивалися на півночі Волині. А вже на початку 1918 року солдатські маси, спродуючи все військове майно, грабуючи та чинячи насильства над мирним населенням, рушили на схід по домівках.

Але найбільші сподівання на революцію покладало селянство. Невирішеність земельної проблеми змушувало селян активно включатися у громадське життя, формуючи селянські земельні комітети та проводячи з'їзди. У травні 1917 року відбувся перший Кременецький повітовий селянський з'їзд, на якому головував солдат з Петрограда А.О.Грачов, а секретарем був О.Х.Костюк. (демонстрування рішень з'їзду)

Незабаром відбувся і другий з'їзд.

Та зволікання Тимчасовим урядом та Центральною Радою у вирішенні наболілої земельної проблеми призводило до радикалізації селянських настроїв. Селяни усувають зі своїх посад земських начальників, волосних старшин, сільських старост та формують волосні та сільські комітети. Вони відмовляються сплачувати податки. Влітку на Волині наростає селянський рух: проганяються поміщики, захоплюються землі, реманент, худоба. Селяни самовільно рубають ліс та випасають у ньому худобу. Створено організацію «Партія Гонти». Активну роль у селянських акціях беруть солдати, які самі в своїй більшості були селянами. Волосні та сільські земельні комітети приймали рішення про націоналізацію поміщицької, а то і державної землі та самовільно її захоплювали. Особливо активно цей процес пішов у жовтні – листопаді 1917 року. Намагання Центральної Ради якось врегулювати цю проблему, через організовану земельну реформу в період листопада 1917 – квітня 1918 років, уже не давало результату: пішов анархічний процес.

Дод. 2. Діяльність кременецького самоврядування у 1918-1919 роках

Новий склад Кременецької міської думи розпочав роботу в жовтні 1917 року і проіснував до червня 1919 року. Головою було обрано Бориса Козубського. На цьому засіданні було:

- засуджено більшовицький переворот;
- задекларована підтримка Тимчасового уряду та Української Центральної Ради;
- створено Кременецький Комітет Громадянської безпеки.

Голова міської думи Козубський зумів організувати роботу думи так, щоб життя міста не залежало від депутатів. А так як частина депутатів і далі не з'являлася на засідання, на одному з них були прийняті наступні санкції щодо депутатів – прогульників:

- на перший раз - зауваження;
- на другий - штраф;
- на третій - штраф та виключення зі складу думи.

Слід відмітити, що уже в сусідніх повітових центрах, зокрема, Дубно, більшовики спромоглися здійснити перевибори місцевої влади, за рахунок чого прийшли до керівництва. Кременець ця стихія минула. Структури органів влади, які залишилися від Тимчасового уряду, в умовах більшовицького перевороту досить швидко визнали владу Центральної Ради.

Мовою діловодства залишалася російська, незважаючи на всі зміни політичних режимів. Лише окремі протоколи велися українською мовою. Переважна частина розпоряджень від імені Генерального Секретаріату, повноваження якого Кременецька міська дума як вищого та єдиного органу влади визнала в грудні місяці, також надходила російською. Протягом усього періоду 1917-1919 років в установах використовували старі російські друковані бланки, роблячи корекції вручну, наприклад, на виконавчому листі від жовтня 1918 року друкований надпис *«По Указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА»* закреслено та зроблено надпис ручкою *«именем закона Украинской держави»*. Одночасно ходили як печатки нової української влади з тризубом, так і старі російські з двоголовими орлами. (демонстрування документів)

Переважна частина питань, які розглядалися міською думою, були пов'язані із розглядом соціальних проблем міста, і головною, як і в попередні часи, це була продовольча. В листопаді 1917 року було запроваджено хлібну монополію в особі Міського Продовольчого комітету та здійснено систему заходів щодо забезпечення міста продовольством. З метою збільшення міського кошторису були введені нові податки, зокрема, на прибуток від розважальних заходів податок становив десять відсотків, крім мистецьких та театральних дійств.

З метою піднесення занепаłego господарства запроваджувалися заходи щодо відновлення роботи підприємств, визначення чіткого розпорядку дня та заходи соціального забезпечення трудящих. Відповідно до проекту БУНДУ було запроваджено 8-ми годинний робочий день. Окремою постановою захищалися права різноробочих. На захист бідніших верств населення було спрямоване попередження квартиродавачам не піднімати високо ціни за оренду квартир у зв'язку із підвищенням податку на квартирунаймання, враховуючи те, що вони і так були надзвичайно високі. Слід відмітити, що практично всі рішення, спрямовані на соціальний захист населення, були прийняті в грудні 1917 – січні 1918 років за доби Центральної Ради.

Турбувалася влада і про розвиток освіти. Студентам надавалися субсидії та стипендії, було відкрито земську хату – читальню та відкрито школу в Чугалях, які відносилися до компетенції міської влади. Характерною є вимога батьків учнів, які просили надати в школу два вчителі – російського та українського. 1 липня 1918 року на державні кошти у місті розпочала свою роботу українська гімназія імені І.Тещенка. Навчання у ній було платне, але сума була незначна, що давало можливість навчатися і бідним верствам населення. В лютому 1919 року було створено повітову раду освіти та відновлено діяльність комерційного училища. В цей же час розпочалася активна робота Кременецької «Просвіти», яка діяла як неформальна організація.

Складною була проблема медичного забезпечення населення. Основу медичних спеціалістів становили приватні лікарі, на послуги яких кременчани коштів не мали. На цьому тлі вигідно вирізнявся лікар В.І.Виноградов, який брав платню за медичні послуги з багатших верств населення, а бідних лікував безкоштовно.

Важливою та зловоденною проблемою міста було забезпечення правопорядку. Основне завдання в цьому плані лежало на Кременецькій військовій міліції. Але в умовах наближення військових дій, вона не справлялася з обов'язками. У зв'язку з цим створювалися громадські комітети безпеки та неформальні правоохоронні підрозділи.

Дод 3. Військові дії на території Кременеччини

Місце Кременеччини у національно-визвольних змаганнях 1919 року неможливо визначити без загальної характеристики військових дій на волинських землях у даний часу. Незважаючи на вражаючі успіхи української армії Директорії в ході антигетьманського повстання, ситуація на січень 1919 року виглядала в багатьох моментах катастрофічною для відновленої УНР.

Якщо територію Лівобережної України Директорія втратила досить швидко, то Південна Волинь на довгий період часу стала саме тим куточком держави, яка була глибоким запіллям та базою для продовження боротьби з ворогом.

У січні, використавши евакуацію німецьких частин з Волині, польські війська захопили Ковель та Володимир-Волинськ. А наприкінці січня війська більшовиків ударили в спину армії УНР в напрямку Сарн, Коростеня та Ковеля, у березні вони захопили Бердичів, у квітні – Житомир та Новоград – Волинськ.

Одночасно продовжується наступ поляків на галицькому фронті та на холмську групу, в ході якого вони захоплюють Луцьк. Остання група відступає до Дубна. Поляки захоплюють Красне та переривають комунікації армії УНР. Тил практично втрачено. Було прийнято план звести між собою більшовиків та поляків, але останні припинили наступ та дозволили більшовикам наступати через Дубно на Кременець.

До 15 травня більшовики активності не виявляли. Після 15 вони здійснюють наступ значнішими силами з Білгородки й Теофіполя. Ворог направляє на Кременець свою кінноту, яка 20 травня несподівано з'являється під Кременцем та атакує місто майже з усіх боків. Після короткого і жорсткого бою кіш СС залишає Кременець. Всіх, хто залишився в Кременці, в тому числі хворі і поранені, які знаходилися у госпіталі, більша частина з них була хвора на тиф, більшовики знищили або вивезли. Для ліквідації ворога в Кременці командування корпусу СС висилає військові підрозділи, які 22 травня несподівано атакують у Кременці ворога та розбивають його.

Ось як описує цей епізод А. Крезуб в статті «Напад большевиків на Крем'янець в травні 1919 р.» в альманасі «Історичний календар Червоної Калини» за 1930 рік. *«16/17 травня більшовики захопили Ямпіль та розбили кулеметний кіш.*

Більшовицький загін, що напав на Кременець був в більшості із кінноти, а більшовицька піхота їхала на підводах. Сам напад на Кременець був раптовий. Перший полк СС пройшов Башиківці і рушив у напрямку Кременця. Більшовики сподівалися вийти з Кременця вранці наступного дня. Їх загін при виступі поділився на три частини. Перший, в якому був весь обоз, подався через Великі Фільварки на Катеринбург другим шляхом Три Кіпці – Тилявка – Рахманов прямо назустріч полку СС, третій - на Веселівку і Угорськ. До Білокриниці було відправлено на допомогу старшинській школі сотню СС. При зустрічі з першим загоном більшовиків біля Трьох Кіпців чисельна перевага виявилася на нашій стороні (їх нараховувалося 4-5 сотень), але кулеметів у них було більше. Наша кіннота на підході до міста потрапила у засідку та була розсіяна. Більшовицький загін був розгромлений. Разом з тим, вдалося помітити валку більшовиків, які рухалися з Кременця в напрямку Великих Фільварків та розгромити і її, захопивши значні запаси: кілька тисяч гвинтівок, 20 кулеметів, кілька возів набоїв. Артилерія підоспіла в Кременець уже після розгрому більшовиків. За таблицею на готелі довідалися, що до загону більшовиків входив «1-й советский український кавалерійський полк», а чисельність піхоти становила до тисячі штиків. На загал більшовицький загін становив до двох тисяч воїнів. Комендантом загону в Кременці був чи то Гребельник, Грабельник чи Гребенко. Можливо, що Гребенко, один із організаторів селянського повстання проти гетьмана Скоропадського у Таращанському. Під обід у Кременець прибув весь перший полк СС, старшинська школа та панцерні автомобілі з Дубна. На другий день прибули відділи Запорозького корпусу, які готувалися до наступу на Теофіполь.»

В цей же час між Кременцем та Шумськом розташовуються підрозділи Січових Стрільців, а у Почаєві - Запорізький корпус. У критичній ситуації командування Армії УНР приймає рішення про організацію наступу проти більшовиків в проскурівському напрямку з подальшим виходом на Кам'янець-Подільськ.

Запорізький корпус через Вишнівець завдав удару на Катеринбург і, підтриманий з лівого флангу січовиками, розпочав наступ на Старокостянтинів та Проскурів. УНР отримала шанс на боротьбу.

А у Кременець 2 червня увійшли більшовицькі війська.

Дод 4. Повстанський рух

Особливу роль в місцевому житті відводили селянському партизанському рухові. Перший етап розпочався влітку 1918 року і був спрямований проти політики гетьмана Скоропадського та австро-німецьких окупаційних військ.

У липні заворушення відбулося в селі Заруддя. Приводом до нього став приїзд у село голови повітового відділу Союзу земельних власників Гуляницького з метою стягнення з селян збитків, завданих ними маєтку графа Горохольського. Але заздалегідь підготовлені селяни озброїлися, вирили окопи та відмовилися вести переговори. Коли варта голови союзу затримала сільського старшину, селяни відкрили вогонь та всю її винищили разом із Гуляницьким. Наступні каральні експедиції проти селян Заруддя, які здійснювали австрійські підрозділи, також зазнали невдачі. Таких селянських партизанських загонів сформувалося досить багато, і вони самі переходили до активних військових дій. Так було знищено цілий німецький підрозділ на шляху Кременець – Почаїв. Саме повстанські загони відіграли вирішальну роль у ліквідації гетьманської адміністрації в повіті, здійснивши штурм Кременця 13 листопада.

Другий етап припав на період першої більшовицької окупації, наслідком якого було масове повстання та ліквідація більшовицької влади власними силами. Провідну роль у цій акції відіграли повстанські загони Кременця, Вишнівця та Старого Олексинця. Повстанський загін під командуванням полковника Висоцького брав участь у боях Армії УНР під Ізяславом в серпні 1919 року.

І на третьому етапі місцевий рух мав антипольський характер та розпочався одночасно із антибільшовицьким. Боездатні селянські загони були створені у Свинюхах, Лосятині, Устечко, Бакоті, Хотовиці, Млинівцях та Вишневці. Певне

уявлення про становище цього часу дають оперативні зведення військових частин польської армії.

«17 липня 1919. В прикордонних селах є загони по-більшовицькому настроєних селян.

18 липня 1919. ...Для покарання за те, що селяни і більшовики, незважаючи на вимогу, не видали схопленого вчора Олейничука, підпоручика 38-го піхотного полку львівських стрільців, сьогодні ранком бомбардовано Олексинець і Башуки. Обидва села у вогні. Селяни і більшовицькі підрозділи, які займали окопи перед цими селами, залишили їх в паніці...

19 липня 1919. ... Командування дивізії заборонило всякі переговори з більшовиками, а агітаторів треба беззастережно розстрілювати...

21 липня 1919. ... Біля М.Г.(Маєргофу – фільварку – прим. авт.) на південь від Старого Олексинця є постійний гарнізон, що нараховує близько 200 озброєних селян зі Свинюх і Гніздичної. Щоб обстрілювати ці загони, командування 9-ої бригади наказало змінити теперішню позицію батареї.

Наша артилерія обстрілювала озброєних селян в Башуках...

25 липня 1919. ...В селах перед фронтом 40-го піхотного полку більшовики розвинули інтенсивну комуністичну агітацію.

В Болязубах перебував якийсь час більшовицький комісар з метою вербування, в Шимківцях кінний патруль розклеював більшовицькі відозви...

3 жовтня 1919. ...Надійшло повідомлення про селянські заколоти в районі Вишнівця над Горинню. За наказом командування фронту вислано туди 19-ий піхотний полк...

5 листопада 1919. Згідно з повідомленням командування в Крем'янці, в районі Жолобок зосереджуються загони повстанців. Командування 40-го піхотного полку львівських стрільців вислало одну роту для гарнізону. Хоча район Шумська роззброєно, однак незважаючи на це, не треба було б звідти виводити військо. Про це повідомлено командування Волинського фронту...»

Надзвичайно потужним восени 1919 року був партизанський рух в районі Вишнівець – Шумськ. Протягом трьох діб у жовтні йшли запеклі бої в районі

Шумська, в ході яких місто тричі переходило з рук в руки. Поляки втратили близько 600 убитими. До кінця місяця поляки розгромили основні сили повстанців. Після цього місцевий елемент втратив активність, а Кременеччина, з невеличкою перервою у 1920 році, увійшла до складу Польщі.